

The author sees that innovative approaches to overcome the difficulties in the education of children of primary school are the promising directions for future research.

Key words: *mental health, junior students, primary school, learning difficulties, teachers of primary classes.*

УДК 37(477)(09)

М. В. Краєва

Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини

ПРОБЛЕМИ ОРГАНІЗАЦІЇ КЛУБНОЇ РОБОТИ У ВІТЧИЗНЯНІЙ ПЕДАГОГІЧНІЙ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИЦІ (1917–1932 РР.)

У статті висвітлено основні проблеми організації клубної роботи у вітчизняній педагогічній теорії та практиці. Визначено завдання статті, що полягають в оприлюдненні результатів наукового пошуку з питань дослідження історіографії окресленої проблеми. Охарактеризовано основні дослідження та публікації з окресленої проблематики та окреслено перспективи подальших наукових розвідок. Зроблено системний аналіз розвитку й становлення робітничих клубів як педагогічного феномену.

Ключові слова: *робітничий клуб, клубна робота, пролетарська культура, освіта, педагогічна теорія та практика.*

Постановка проблеми. Згідно з Національною доктриною розвитку освіти України у XXI столітті, освіта – це основа розвитку особистості, запорука майбутнього розвитку культури України, нації та держави в цілому, найбільша й найоб'ємніша сфера українського суспільства, вагомий чинник культурної, соціальної, політичної організації науки. У цілому освіта – це рушійна сила відтворення й нарощення духовного, інтелектуального, економічного потенціалу нації, яка виховує патріотичні та громадські почуття. Одним із складників освіти України є клубна робота, яка сприяє всебічному розвитку особистості, зростанню інтелектуального потенціалу. Вивчення й осмислення завдань організації клубів для загального розвитку переконує в тому, що побудова клубів за загальнолюдськими принципами гуманізації та демократизації вимагає врахування державних культурно-історичних і виховних тенденцій, а також вивчення передового педагогічного досвіду роботи з робітничою молоддю. Забезпечення оптимально високого рівня діяльності клубів як самостійних організацій дає поєднання сучасного та історичного підходів до даного питання.

Аналіз актуальних досліджень. Клуби як самостійна форма організації роботи з робітничою молоддю є предметом наукових розвідок психологів і педагогів (О. Киричук, І. Бех, Є. Помиткін, О. Сухомлинська, І. Зязюн, Б. Кобзар та інші).

Теоретичну та методологічну основу дослідження клубного руху в країні становлять праці передових українських учених (М. Грищенко, Є. Коваленко, А. Бондар, М. Гриценко, О. Дзевєрін, М. Євтух, Ф. Корольов, М. Левківський, І. Зайченко, Н. Побірченко, Є. Мединський, М. Стельмахович,

Б. Ступарик, М. Ярмаченко, Г. Ясницький та ін.).

Авторами цих досліджень розглядалася діяльність робітничих клубів як ефективна форма виховання населення. Але слід зауважити, що на методиках досліджень учених не міг не позначитися ідеологічний підхід до аналізу соціально-педагогічних явищ, а в сучасних умовах клубна діяльність набуває нового наукового спрямування.

Залишається мало дослідженим історично-педагогічний аспект проблеми організації діяльності робітничих клубів, оскільки в наукових розвідках учених розглядалися проблеми клубної діяльності в загальному баченні. Також вимагає переосмислення й нових підходів проблема діяльності клубних організацій як ефективна форма впливу на становлення свідомої особистості на основі існуючого педагогічного досвіду та використання прогресивних педагогічних ідей минулого з огляду на нові соціально-політичні умови в країні.

Мета статті – висвітлити проблеми організації клубної роботи у вітчизняній педагогічній теорії та практиці. **Завдання статті** – оприлюднити результати наукового пошуку з питань дослідження історіографії окресленої проблеми.

Виклад основного матеріалу. Аналіз першоджерел, архівних документів, наукової та педагогічної літератури, які повною мірою можуть відобразити етапи становлення робітничих клубів, показав, що стихійне виникнення клубів та об'єднань, гуртків і різноманітних товариств за інтересами мало на меті забезпечити потребу народу в культурному житті, інтелектуальному й духовному розвитку особистості (обмін набутим досвідом, отриманою з різноманітних джерел інформацією, прагненням до науки, грамотності, пізнання нового). Чинники, які стали передумовою створення робітничих клубів були такими: 1) потреба народу до самоствердження в колективі і соціумі; 2) бажання навчатись і розвиватись; 3) прагнення народу до отримання нових знань, задоволення власних інтересів [2, 42].

Ретельне дослідження проблеми дало змогу зробити глибокий аналіз і встановити, що сама ідея створення робітничих клубів у тому вигляді, який дав би змогу назвати клубну діяльність просвітницькою роботою серед народу, з'явилася в науковій і педагогічній літературі та в педагогічно-просвітницькій практиці лише в другій половині XIX століття. Мета виховання й формування в народі загальнолюдських цінностей, розвитку та становлення всебічно розвиненої особистості стала для клубної діяльності пріоритетною.

Дослідження організаційно-педагогічних засад створення робітничих клубів дало підстави стверджувати, що клуб – це кероване самодіяльне об'єднання робітничого народу, яке мало педагогічно-ідеологічну спрямованість, а також дозволяло раціонально використовувати вільний час для задоволення потреб у культурній та просвітницькій діяльності у формі

цікавих розумових та фізичних заходів, діяльності за інтересами [4, 15].

Особливою активністю відзначається клубна діяльність в Україні на початку ХХ століття у зв'язку з розвитком демократії, об'єктивною необхідністю виховання нової особистості. Головною рушійною силою клубних організацій стало особисте прагнення народу до самовдосконалення та самовиховання, виявлення власної життєвої позиції.

Доведено, що ідея виникнення робітничих клубів йшла від реформ у сфері народної просвіти, зокрема, від ідеї вільного виховання, представниками якої були С. Шацький, С. Русова, К. Венцель та інші. Вони мали на меті ідеї суспільного виховання, самоствердження особистості й організації колективу в цілому.

У директивних документах органів народної освіти (1920–1932 рр.) окреслено основні завдання розвитку та ідейно-політичного зростання народних мас, які були покладені в роботу робітничих клубів, що об'єднали патріотичне, інтернаціональне, фізичне, розумове, моральне, естетичне виховання, а також залучення народу до колективної діяльності, суспільних інтересів.

Встановлено, що на базі розвитку та діяльності робітничих клубів у 20-ті роки ХХ ст. активно створювалися клуби різного типу: клуби на базі дитячих будинків (комуни, містечка), клуби для безпритульних, клуби-примітиви, школи-клуби, дослідні клуби, денні клуби, шкільні клуби, клуби-приймальні, комсомольські й піонерські клуби, центральні клуби, літні клуби, бібліотеки-клуби, сільськогосподарські та кооперативні клуби та інші [2, 50].

У результаті аналізу вітчизняної педагогічної теорії та практики, беручи до уваги закордонний досвід, були вироблені принципи побудови робітничих клубів як форми становлення нового типу людини, людини-патріота, людини з новим світосприйманням, а саме: 1) демократичні відносини між членами клубу; 2) рівні права та спільні обов'язки; 3) дотримання клубних правил (за статутом); 4) добровільність вступу та виходу із клубних організацій; 5) самостійність вибору клубної діяльності; 6) єдність змісту, форм і методів діяльності в клубі для розвитку самодіяльності кожного його члена; 7) розвиток і стимулювання самостійності й ініціативи; 8) урахування власної думки кожного члена клубу під час укладення статуту; 9) обговорення програми діяльності, тісний зв'язок роботи клубів із суспільно-політичним життям, відкритість для всіх [1, 122].

У процесі створення та діяльності робітничих клубів прослідковуються такі форми й методи роботи: гуртки за інтересами (самодіяльні, технічні, художні, музичні, предметні, спортивні, гуртки суспільно корисної праці, художньої самодіяльності тощо); диспути, лекції, бесіди, конференції різної тематики (політичні, морально-етичні, науково-популярні, трудові); проведення виставок, творчих звітів, проведення масових заходів (концертів художньої самодіяльності, святкових вечорів, дитячих ранків, вечорів

відпочинку); зустрічі з представниками сільськогосподарського виробництва та колективами підприємств міста, спортивні змагання, розваги й інші види культурного відпочинку для населення.

Першочерговими завданнями клубів у перші роки розбудови соціалістичної держави були: 1) ліквідація безграмотності серед робітничого класу; 2) соціальний захист дітей (передусім вилучення дітей «з вулиці»); 3) розвиток загального кругозору; 4) задоволення культурних інтересів народних мас [3, 22].

Але з огляду на дані архівних документів уже з другої половини 20-х років ХХ століття в діяльності робітничих клубів акцентується на патріотичному, інтернаціональному й ідейно-політичному вихованні широких верств населення. Клубна робота розглядалася як виховний процес, під час якого відбувалося комплексне поєднання впливу різних освітньо-виховних інституцій.

Комуністичний рух, який охопив у середині 20-х років ХХ століття більшість населення країни, у тому числі й дітей – учнів, вніс новий зміст у роботу робітничих клубів, зокрема чіткість і цілеспрямованість у визначенні ідеологічних завдань. Це сприяло розширенню клубної роботи та контингенту відвідувачів клубів. Вагомий внесок у розвиток клубної діяльності зробило створення комуністичних дитячих організацій за виробничим принципом і піонерських клубів. Такі клуби були ланкою загальношкільного комплексу навчально-виховної роботи та мали на меті виховання підростаючого покоління, особливо з 1925 року, коли був введений піонерський день. Виховна політично-ідеологічна робота у 20-ті роки ХХ ст. здійснювалася спільно з громадськими організаціями, підприємствами, творчими колективами та школою.

Розвиток комсомольських організацій вніс нові корективи в клубний рух, зокрема в дитячі клуби. Науково-педагогічний комітет спільно з Центральним бюро видає рекомендації з питань організації роботи клубів, у тому числі для учнівської молоді в містах та селах, які мали на меті визначення завдань з формування політичної культури, політичного світогляду громадянина України.

У кінці 20-х років ХХ століття робітничі клуби, а також клуби для дітей стали невід'ємною частиною системи просвіти України, осередком культурно-освітньої роботи. На початку 30-х років ХХ ст. клубна робота розцінювалася як форма організації вільного часу та дозвілля, яка мала на меті всебічний гармонійний розвиток особистості, що в свою чергу споводувало історико-педагогічні реформи в просвітницькій галузі країни та визначило зміст клубної діяльності. Клубні форми роботи були ефективними і в інших організаціях (технічних станціях, робітничих університетах, бібліотеках, самодіяльних театрах тощо).

Система народної просвіти в СРСР на початку 30-х років ХХ ст. мала на

меті утвердження засад командно-адміністративного й політично-ідеологічного впливу на формування свідомості громадянина в межах програми комуністичної партії, що повною мірою позначалося й на діяльності робітничих клубів. Клубна робота розглядалася як ефективна форма ідеологічного підпорядкування особистості за умови створення відповідних умов для її діяльності. Постанови Наркомосвіти України мали зорієнтувати клубну діяльність на посилення інтернаціонального виховання народу. Разом із цим спостерігаємо чітку лінію набуття клубами автономії як самостійних закладів просвіти та спрямування їхньої роботи на задоволення інтересів суспільства.

Також було створено змістовну методичну літературу та цілу мережу методичних установ: педагогічні секції при наукових товариствах інститутів народної освіти, клубні секції при відділі соціального виховання Наркомосвіти, науково-педагогічний комітет, центральні робітничі клуби (Одеса, Київ, Харків), дослідно-педагогічні станції.

У методичному забезпеченні клубної роботи важливу роль відіграла клубна секція Наркомосвіти, яка надавала методичні консультації на етапі становлення й розвитку робітничих клубів у межах республіки (Овруч, Прилуки, Біла Церква, Ніжин) та інших республік (Росії, Білорусії). У її функції входила робота з розробки й забезпечення методичних рекомендацій, примірників клубної документації (щоденники, статuti, орієнтовні плани роботи, довідники, анкети тощо).

Пошуки методичних форм роботи були спрямовані на різні аспекти організації діяльності робітничих клубів: 1) визначення змісту їх роботи; 2) зв'язок із суспільно-політичним життям в країні; 3) підвищення результативності форм і методів проведення клубної роботи; 4) визначення напрямів зацікавлення членів клубу й розвиток їхньої самодіяльності; 5) врахування інтересів і захоплень під час створення програм діяльності робітничих клубів; 6) визначення вимог до планування всіх форм роботи та підходів до формування секцій клубу з урахуванням специфіки роботи; 7) визначення вимог до професійної майстерності керівників робітничих клубів згідно з вимогами часу та політичною ситуацією в країні; 8) визначення штатної кількості працівників клубів; 9) залучення до роботи клубів позаштатних працівників (лекторів, наукових працівників, педагогів та ін.) [1, 211].

Не можна залишити поза увагою той факт, що в досліджуваний період практика значно випереджала за своїми показниками теорію, а тому й методика організації діяльності робітничих клубів формувалася саме в процесі узагальнення досвіду роботи різноманітних клубних організацій. Питання формування та організації, висвітлення досвіду роботи вітчизняних і закордонних робітничих клубів мали місце в публікаціях науково-педагогічних видань, у брошурах, на сторінках періодичної преси, зокрема, журналів: «Радянська освіта», «Шлях освіти». Авторами цих публікацій стали видатні

педагоги, науковці, громадські діячі того часу (О. Дорошенко, Н. Крупська, Б. Манжос, С. Анар'їн, С. Кільколик, І. Соколянський, Я. Чепіга та ін.).

Загальновідомо, що питаннями забезпечення професійно-практичної підготовки та перепідготовки організаторів клубної роботи займався спецвідділ із підготовки працівників закладів соціального виховання. Цей відділ займався оновленням програм, плануванням роботи, організацією семінарів і курсів з підготовки й перепідготовки організаторів і працівників робітничих клубів на базі інститутів народної освіти (Ніжин, Київ, Харків, Луганськ, Чернігів, Одеса, Катеринослав та ін.) і спеціальних секцій при відділах освіти. Курсова підготовка полягала в поглибленні професійних знань і вмінь керівників робітничих клубів з метою вдосконалення клубної діяльності, яка була спрямована на застосування нових педагогічних ідей (методів, прийомів, форм, принципів), отримання інформаційних і методичних матеріалів, у яких було викладено зміст і методи роботи робітничих клубів, а також окремих педагогічних методик, опираючись на національну культуру та традиції. Опорні центри в районах займалися питанням організації загальних курсів для перекваліфікації працівників, які мали педагогічну практику в інших організаціях. Значну роль у підвищенні кваліфікації та перекваліфікації педагогічних працівників, заангажованих у роботі робітничих клубів, відігравали осередки на базі шкіл і відділів освіти.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. У цілому досліджуваний період характеризується як вдалий підхід до вироблення теоретико-методологічної бази діяльності робітничих клубів. Народний комісаріат освіти України в окреслений період повсякчас підкреслював вагомість методологічної бази та всіляко сприяв забезпеченню практичної та педагогічної допомоги в організації діяльності робітничих клубів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Богданов А. О пролетарской культуре: 1904-1924 / А. Богданов. – Л., М. : Книга, 1924. – 344 с.
2. Булавка Л. Пролетарская культура: культура для пролетариата? / Л. Булавка // Альтернативы. – 2011. – № 4. – С. 41–51.
3. Колбуд : орган Наркомосвіти УСРР : журн. політосвіт. та худож.-самодіяльної роботи на селі. – К : Рад. школа, 1936. – № 3 (червень). – С. 21–31.
4. Организация пролеткультов. – Ростов н/Д., 1920. – 29 с.
5. Про роботу клубів та палаців культури [Електронна копія] : матеріали клуб. наради (24-26/V 1935 р.) та VI Пленуму РПСУ (28-29/V 1935 р.) / ред. Цейтін Й. текст. дані (1 файл : 71, 6 Мб). – Х. : Укр. робітник, 1935 (К.: НПБУ, 2014).

РЕЗЮМЕ

Краевая М. В. Проблемы организации клубной работы в отечественной педагогической теории и практике (1917-1932 гг.).

В статье отражены основные проблемы организации клубной работы в отечественной педагогической теории и практике. Определены задачи статьи, состоящие в обнаружении результатов научного поиска по вопросам исследования историографии обозначенной проблемы. Охарактеризованы основные исследования и публикации по обозначенной проблематике и определены перспективы

дальнейших научных исследований. Осуществлен системный анализ развития и становления рабочих клубов как педагогического феномена.

Ключевые слова: *рабочий клуб, клубная работа, пролетарская культура, образование, педагогическая теория и практика.*

SUMMARY

Kraieva M. *Problems of Ukrainian club work in pedagogical theory and practice (1917–1932).*

The article deals with the difficult situation after revolution time when Proletcult began its work. Members of Proletcult were participants of the revolutionary moment and realized this.

It is mentioned that atmosphere of this time despite the difficult situation was a period of social boom of rough cultural creativity, experiments and total enthusiasm, which was founded on deeply conscious attitude to building of new forms of life.

It was investigated that during this period the system of working clubs was set up in all big cities and towns on the whole territory of Ukraine.

It was discovered the problem of cultural front development perspective which in fact appeared in Proletcult at once. Proletcult received a great help from Soviet State through the Narkompros.

They gave the best accommodations to create studios, theatres, clubs; lower structures supplied with teachers, etc. Local bodies of Soviet power, trade union, ordinary workers also supported Proletcult.

It was emphasized that phenomenal and unique thing of proletcultural movement was impossible to imagine without learning of its practical experience. Questions of proletarian culture worried adherents of Marxism from European countries almost half a century, but only on the territory of Russian Empire after revolution in 1917 it became possible to do it practically.

They made a conclusion that one of the most successful methods of proletarian cultural ideas personification became proletcultural activity.

They analyzed terms, during which Proletcult could develop different activity in a big variety of organization forms with the help of wide set of methods of work.

In general, the investigated period can be characterized as a good approach for theoretical-methodological bases of working clubs. The People's Commissariat of education of Ukraine in a given period consistently emphasized the importance of the methodological framework, and contributed to providing practical and pedagogical assistance in the organization and activities of the work clubs.

Key words: *workers' club, club work, proletarian culture, education, educational theory and practice.*